

K článku Veroniky Maxové – „O schizofrenii vzdělančově“ (Vesmír 90, červen2011)

„Má-li člověk přeplout řeku, stačí si postavit vor nebo malý člun. Má-li se ale vydat na plavbu kolem světa, potřebuje pořádnou loď“. Tato slova napsal maďarský matematik Rényi o matematických teoriích a jejich aparátu; platí to ale i pro jazyk. Pro běžnou konverzaci stačí „SMS-kový“ jazyk bez háčků a čárek; možná se tu ani nemusí rozlišovat y-i, mě-mně, a podobně. Do takového jazyka by asi stěží Martin Hilský přeložil Shakespeara.

Čeština je jazykem, který byl „vkříšen“ téměř z mrtvých a vyvíjel se v konkurenčním prostředí vedle pokročilejší němčiny. Spisovný jazyk vytvářejí hlavně novináři a spisovatelé. Starší texty z doby obrození nám dnes znějí trochu komicky; ale počínaje Havlíčkem a Nerudou nám zní spisovná čeština přirozeně a můžeme jí číst dodnes. Česká jazykověda byla (zejména v meziválečném období¹) na vysoké úrovni a naše národní obrození mělo vliv i na jiné slovanské národy. Myslím, že nám naši předkové zanechali kulturní bohatství, kterého si často nevážíme.

Autorka patrně se příliš nerozhlédla z pražské (potažmo české) kotliny. Ne pro každého Čecha, Moravana či Slezana je obecná čeština jeho rodným jazykem. Někde se ještě drží dialekt, nebo se mluví víceméně spisovně s nářečními prvky. Málo si asi uvědomujeme, čeština je fakticky druhým spisovným jazykem Slováků, kteří běžně čtou české knihy. Spisovnou češtinou se domluvíte také v Polsku – s pražskou hantýrkou tam člověk nepochodí.

Snaha zjednodušit pravopis tu už byla – za První republiky vznikla jakási „proletářská“ čeština s jednoduchým pravopisem, ale zřejmě se neujala. Já sám pamatuji (od začátku 50.let) několik pravopisných reforem – vesměs zaměřených na zjednodušení pravopisu. Tak se zrušilo psaní ss ve slovech „sát“ nebo „sut“, přestal se rozlišovat směr dolů či z povrchu předložkami s/z. Nedávno se zavedly některé změny, které „tahají za uši“:

- sjednotil se tvar sloves ve 3.osobě množného čísla, který se původně řídil tvarem rozkazovacího způsobu: *slyš!oni slyší / sázej! oni sázejí* (dnes: *oni sází*)
- nerozlišuje se dočasnost/trvalost stavu pomocí krátkého, resp. dlouhého tvaru adjektiva: *silnice je uzavřena/uzavřená*

Změny se také týkaly psaní s/z v cizích slovech; dnes se často píše „z“ i ve slovech, kde se dříve psalo „ss“ a vyslovovalo „s“ – diskuse, renesance (na rozdíl od latiny a dalších jazyků).

Snahy zjednodušit pravopis vedla také k dlouho připravované reformě v německy mluvících zemích; reforma ale byla přijata s rozpaky. Zredukoval se počet pravidel, ale vznikly podivné „perličky“ jako trojité „s“ nebo „f“: *Schiffahrt* (jízda lodí). Také rozdíl mezi hovorovým a spisovným jazykem není nic specifického pro češtinu – také v jiných evropských zemích ovládají spisovný jazyk obvykle jen středoškoláci².

Spisovný jazyk je jedna z mála věcí, která nás, Čechy, Moravany a Slezany spojuje. Dnes však mnozí lidé spisovnou normu nectí – dokonce ani jazykoví profesionálové. Můj synovec-lingvista mi píše obecnou češtinou bez diakritiky. Jako bychom se dobrovolně zřekli hodnot, které naši předkové v tvrdém zápase vybojovali.

V Davli-Sloupě, 8. června 2011

Jan Maty

¹ Pražský lingvistický kroužek

² Složitou situaci mají v tomto směru také na Slovensku. Pracoval jsem několik na elitním (licenčním) oddělení v Piešťanech mezi 100 středoškoláky a vysokoškoláky; když jsem sepsal technickou zprávu, těžko jsem hledal někoho, kdo by ji přepsal do slovenštiny. Psaní se tu (na rozdíl od Čech) nepěstovalo, všechno se vyřizovalo ústně.